

SZÚCS LÁSZLÓNÉ SISKA KATALIN

**AZ ÁRVASÁGOK
TÖRTÉNETE ÉS JOGI SZABÁLYOZÁSA
SZABOLCS MEGYÉBEN 1848-1880 KÖZÖTT**

(PhD értekezés tézisei)

Miskolc, 2000

A KUTATÁS CÉLJA ÉS MÓDSZERE

I.

A létért való küzdelem leggyengébb résztvevője a gyermek, kivált az olyan gyermek, akinek jogi vagy anyagi érdeke védelméről szülei gondoskodni nem tudnak, vagy nem akarnak. Természetes tehát, hogy ő szorul rá leginkább a köz gyámoltására, segítségére.

Jogintézményeinket, jogtényeink összességét a történeti fejlődésünk ismeretében érthetjük meg. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény megalkotásakor sokat emlegettek a korábban működött árvaszékeket, s azok tevékenységét. Ezért tartottam időszerűnek egy olyan elemző-feldolgozó munka megírását, amely jogtörténeti és közigazgatás-történeti szempontból sok lehetőséget, felhasználható tapasztalatot nyújt a ma embere számára.

Az árvaszékek története még több területen és korszakban feldolgozásra vár. Dolgozatom fő célja: Szabolcs vármegye árvaszéke tevékenységének és jogi szabályozásának bemutatása az 1848-tól 1880-ig terjedő időszakban és az 1877: XX. tc. megvalósulásának ismertetése - konkrét esetek szemléltetésével - Szabolcs vármegyében.

Ezen időszak alatt szerveződött át a nemesi vármegye a polgári közigazgatás egységévé, és az átszervezés során alakult ki a gyámügynek azon szervezete, mely lényegében a tanácsi szervezet megalakulásáig fennmaradt, kisebb változtatásokkal. Az elsősorban jogi-helytörténeti munkának fontos részét képezi a korszak levéltári anyagának feldolgozása, amely - különösen 1867-től kezdődően - nagy terjedelemben állt rendelkezésemre. Először a dolgozatomat a századfordulóiág szerettem volna

kifuttatni, de az anyag mennyisége és a munka meghatározott maximális terjedelme az **1877: XX. tc.** hatályba lépését követő 2 évig bezárólag biztosított számomra feldolgozási lehetőséget. Mivel az árvaszék több jogágához is kapcsolódik: közigazgatásjog, magánjog-családjog, büntetőjog, gyermek és ifjúságvédelem stb., ezért a munkám megírásához **komplex kutatási módszert** kellett alkalmaznom. Minden jogágra kitékintő teljes feldolgozása azonban nem törekedhettem és nem is volt a célom, hiszen a címben is szereplő témánál kellett maradnom, mely főként jogi-helytörténeti megközelítéseket kívánt.

A szakirodalom feldolgozása során főként a korabeli szerzők műveit használtam fel, természetesen a XX. századi tudósok, gondolkodók olyan munkáit is hasznosítottam - a teljesség igénye nélkül -, amelyek erre a korszakra tartalmaztak megállapításokat, elemzéseket.

Az árvaszék magyar alkotásként keletkezett a rendi jogrendszerben.

A polgári átalakítás kísérlete - az **1848-as forradalom** - elbukott. Az ezt követő abszolutizmus kormányzata elrendelte, hogy a rendezett tanácsú városokban és az ún. taksás helységeken a járáshíró elnöklése alatt árvabizottmányokat állítsanak fel, melyek az árvaügyeket első foki hatóságként intézzék. Az új szervezetek létesítése azonban idegenségük miatt legtöbb helyen elmaradt. A dolgozatomban ezen korszakkal nem foglalkozom, részben emiatt, részben azért, mert az árvaügy fejlődésének vonulatába ez a korszak nem tartozik bele.

A magyar árvaügy fejlődésétől idegen időszak után a törvénykezés **1861. évi ideiglenes szabályozása** aligha tehetett volna bölesebbet, minthogy az árvaügyek intézésére a régi rendhez való visszatérést javasolta.

Az árvaszék a korábbi formájában nem lett volna alkalmas arra, hogy a nemzeti törvényhatóság megszűntetése és a feudális gazdasági,

politikai rend felszámolása után a feladatokat ellássa, de kellő átalakítás után megfelelt az új idők igényeinek is.

A kiegyezés után még egy doktriner kísérlet történt arra, hogy a gyámügyet bírói jogkörbe utalják. Azonban az **1868: LIV. törvénycikk** végrehajtása a törvényhatóságok ellenállásába ütközött. A törvényhozás végül is alkalmazkodott az élet, a bevált gyakorlat követelményéhez s az **1870: XLII. törvénycikk**, valamint az **1871: XVIII. törvénycikk** által a gyámhatóságot ismét a közigazgatási hatóságokra ruházta. Azonban ahhoz, hogy a kapitalista Magyarországon egységes gyámigazgatás legyen, szűkség volt a gyámügy törvény általi szabályozására is. A dualizmus jogalkotása hosszú időre rendezte az árvaügyet az **1877. évi XX. törvénycikk**kel. Ez lett a gyámügyi közigazgatás alap törvénye, egészen a második világháborúig.

A dolgozatomban a törvényalkotást megelőző folyamatokat mutatom be, kitérek a törvényalkotást megelőző jogelméleti vitákra is. A törvény elemzését követően pedig számba veszem a Szabolcs megyei gyakorlatot. Az árvaszékek munkájának - így Szabolcs vármegye árvaszéki tevékenységének - bemutatása során a terjedelmes feldolgozandó anyagból kiemeltem az árvaszék munkájának azon tipikus, leggyakoribb eseteit, amelyek az árvaszék egészének működését mutatják úgy, hogy közben a nagyszámú ügy ne vágya félre a dolgozatot csupán az esetek ismertetése irányába.

A kor tipikus esetei, az ügyek megoldásának módja, a törvény-előkészítés vitái és az azzal kapcsolatos vélemények tanulságul szolgálhatnak a XX. századi jogalkotóknak és jogalkalmazóknak.

II.

A KUTATÁS EREDMÉNYEI

A kutatás eredményeinek számbavételénél a legfontosabb szempont a szakmai újdonságok kérdése. Ez egyrésztől jelenti a magyar közigazgatásjognak olyan szabályozásait, melyek a központi és a helyi (megyei) szinteken sajátosan kerültek alkalmazásra, másrészt a megyékben - itt jelen esetben Szabolcs megyében - a fellelhető összes árvászéki anyag feldolgozása úgy, hogy a jövő nemzedék számára sok érdekes adalékot, levonható következtetést és hasznos tapasztalatot jelentsen.

1. A **gyámügyi igazgatás kialakulása és története** azért fontos, mert az **1877.XX.tc.** megalkotásáig vezető út lényegesebb állomásait rögzíti. Itt igyekeztem több tudós és jogtörténész álláspontját is figyelembe venni és a végkövetkeztetést erre tekintettel levonni. Mivel az árvák szervezett hatósági védelméről nálunk is csak az államélet kialakulásától kezdve beszélhetünk, így fontos volt az Árpád-házi királyok (Szent István, Kálmán király, III. Endre) főbb intézkedéseit ismertetni. A törvényekből kiűlnik, hogy a kezdeti időszakban az árvák egyházi védelem alatt álltak, majd az Árpád-kor végén az árvák védelmezése ténylegesen a király jogkörébe került. Az Arjou-kori oklevelek is arról tanúskodnak, hogy miként gyakorolták királyaink a gyámhatóságot.

A XIV. században már megjelent a végrendeleti gyámrendelés is, majd Werbőczy Hármaskönyvében a gyámiságnak három fajtáját ismerte: a törvényes, a végrendeleti és a rendelt gyámiság intézményét. Werbőczy műve fontos adalékokat tartalmazott a jövő nemzedék számára: fenntartotta a rokoni gyámiságot, az atya végrendeleti gyámrendelése mellett foglalt állást és használta a *gyanus gyám* fogalmát.

A Mohács utáni két évszázad háborúi és a XVII. századon végighúzódo szabadságharcok szinte teljes létbizonytalanságot idéztek elő. Az árvák lehetetlen helyzetén erélyes intézkedésekkel igyekeztek segíteni (1655:XXIV. 1659: XXX. és XXXII. tc.), melyek bár peres ügyekre vonatkoztak, de nagy jelentőségűek voltak azért, mert az árvák és gyámjaik közötti magánjogi viszonyból eredő követeléseket a megyei törvényszék hatáskörébe utalták. Az 1715.I.XVIII. tc. 5.§-a pedig kimondta, hogy a főgyámiságot a közvetlen törvényhatóságokra ruházza át.

Az árvaházak virágkora a XVIII. század, abban is Mária Terézia korszaka. A királynő erélyesen nyúlt a gyámiság kérdéséhez. 1763-ban 100 gyermek számára árvaházat alapított Tallóson, majd ebben az évben kezdeményezte, hogy a Helytartótanácsot közponni főgyámhatóságává szervezzék át.

1848-ig társadalmi helyzet szerint határozták meg az árvák hatósági felügyeletét. Nemesi árvák hatósága a megyei közgyűlés ill. az általa kiküldött bizottság, polgári árváké a városi tanács, jobbágyoké a földesúr volt.

Az 1848. márciusi forradalom hatására elfogadott 1848.XI.tc. megszüntette az úri törvényhatóságot és e helyett - átmenetileg - a számvevőszéket törvényszéki jogkörrel ruházta fel, de a részletek szabályozására a megyéknek adott felhatalmazást.

Az árváügyben változás a szabadságharc után az abszolutizmus idején következett be, 1851-ben egy császári rendelet a gyámhatósági teendőket az újonnan alakult cs.kir.járásbíróságokra, illetve az 1854-ben ezek helyére lépő cs.kir.főszolgabírói hivatalokra bízta, mellőzve a korábbi megyei szervezeteket. A mezev szabályozás érdekében nem védte az árvákat, ugyanis intézkedést csak bejelentésre, kérelemre lehetett tenni, hivatalból nem.

Nagyon fontos pozitívuma volt az 1861-ben alkotott Ideiglenes Törvénykezési Szabályoknak, amely mellett, hogy visszaállította az 1848 előtti magyar magánjog hatályát, javasolta a törvényhatóságoknak állandóan működő árvaszékek szervezését.

A kiegyezés után ugyan volt kísérlet arra, hogy a gyámügyet bírói jogkörbe utalják, de végül ismét a közigazgatási hatóságok kapták meg a gyámhatósági feladatok intézését. (lásd az I. fejezetben írákat)

Az 1877:XX. törvénycikk nagy előnye, hogy teljes kódexe volt az árvaszékeknek, hiszen a megyék és a törvényhatósági jogú városok árvaszékei 1872. január 1-vel elkezdtek működésüket, de az 1877:XX. tc. határozta meg végre pontosan az árvaszék szervezetét, mely a törvényhatósági bizottságnak alárendelt önkormányzati szerv volt.

2. Az 1877:XX. tc. megalkotása ilyen történelmi előzmények után nem volt könnyű. Ezt jelzik a korszak folyóirataiban és könyveiben, valamint az országgyűlésben elhangzott álláspontok, vélemények. A törvény-előkészítés folyamataiban fő kérdés volt az árvavagyonok kezelésének a megoldása, az árvaszékek kiegészítő közegeinek - a közgyámoknak - a felállítása, a családi tanács intézménye és hatásköre, a gyámhatóság és a bíróságok hatáskörének elválasztása a gyámügyi eljárásban és a közjegyzők szerepének a tisztázása. Ugyan a törvényjavaslat számos intézkedése ellen kifogása volt a Képviselőháznak, sőt a Közigazgatási Bizottsághoz is visszakertült átdolgozásra, mégis megállapítható, hogy ha a kifogások némely esetben alaposak voltak is, mégis megvan a törvénynek az az érdeme, hogy közigazgatási vonalon nemcsak fenntartotta, hanem továbbfejlesztette a gyámhatósági szervezetet. A törvény szerkezeti és tartalmi hiányai ellenére több évtizeden át hatályban tudott maradni, annak az a magyarázata, hogy akik alkalmazására hivatottak

voltak, megfeleltek annak a várakozásnak, amelyre a törvényhozó annak idején számított.

3. Szabolcs vármegye közigazgatása és árvaügye hasonló történelmi előzményekkel bírt, mint azt a fentiekben ismertettem. 1848-ig társadalmi helyzet szerint határozták meg az árvák hatósági felügyeletét Szabolcs vármegyében is, akárcsak az egész országban. Mivel a felügyelet nem volt szabályozva, az árvák sorsa siralmas volt, melyen az 1848. évi áprilisi törvények sem segítettek. Az 1861-es év a megyében is változást hozott, a közgyűlést 1861. január 16-ra a megye székhelyére Nagykállóba hozták. A közgyűlés a '48-as törvények alapján hozzalátott a megyei összehívást. A közgyűlés a '48-as törvények alapján hozzalátott a megyei önkormányzat helyreállításához, majd a március 14-én tartott közgyűlésen megválasztották az árvaszéket is 19 taggal.

A megye az árvaszék megválasztása mellett megalkotta a Megyei Árvatörvénysszék munkájáról szóló Szabályrendeletét is. E Szabályrendelet a korábban bevett megyei gyakorlatra támaszkodott, de emellett mindenképpen előremutató volt, hiszen központi országos szabályozás híján megadta a megyei gyámügyi eljárás kereteit. Tulajdonképpen ez a szabályozás csak a kiegyezés után éreztette hatását, mivel 1861-ben az Árvaszék munkáját zömrel az árvaügyeknek a császári hatóságokról való átvétele tette ki. Véleményem szerint a Szabályrendelet előremutató rendelkezése volt az, hogy pontosan meghatározta az árvaszék feladatait, emellett azonban a gyámok jutalmát is ígykezeztet rendelettel kordában tartani, amikor meghatározta annak pontos mértékét. Érintőlegesen szabályozta a rendelet a szegény és vagyonalan árvák ellátásának módját is, azonban ez nagyvonalakban konkrét feladat-meghatározások nélkül történt. A jogi szabályozás mellett a megye az adminisztratív munkát is ígykezeztet a területén egységessé tenni, amikor előírta a szolgabíráknak

naplók vezetését, továbbá azt, hogy munkájuk során milyen íveket, nyomtatványokat használhatnak, s ezek nyomtatásáról is gondoskodott.

4. **A Szabolcs megyei árvászek munkáját a legtipikusabb esetek csoportosításával és ismertetésével igyekeztem bemutatni.** 1848-ban zömmel a hős halált halt honvédek után maradt vagyonatlan árvák gondozását végző dajkák bérének megállapítása volt a leggyakoribb esetkör. Még előfordultak árvák nagykorúsításával, valamint gyámok számadásának vizsgálatával foglalkozó ügyek.

1861-ben az árvászek működésének rövid időszaka alatt az árvapénzek kezelése volt a fő kérdéskör. Ez mindenképpen arra vezethető vissza, hogy a megye - s így az árvászek is - az abszolutizmus ideje alatt nem működött, így nem voltak meg a megfelelő ellenőrzési feltételek, ezek pedig az árvapénzek nagyfokú gondatlan kezeléséhez vezettek.

Az árvapénzek rendbetétele folytatódott a kiegyezést követően is, s tulajdonképpen az 1877:XX. tc. megalkotásáig nem is fejeződött be. Ennek oka pedig az, hogy az árvapénzek kezelésének szabályozása sem megyei, sem országos szinten nem volt megfelelő. Több alkalommal rendelt el a megye vizsgálatot, küldött ki ad hoc bizottságot a probléma megoldására, azonban a dolgozatomban vizsgált időszakban e problémára tényleges megoldás nem született. A kiegyezést követően több esetben került összetűzésbe a megye a központi kormányzattal a nagykorúsítás kérdésében. A megye is magának követhette a nagykorúsítás kérdésében való döntést, akárcsak a központi kormányzat. Ebben a korszakban is a legtöbb ügy a dajkabérek megállapítása tárgyában keletkezett.

Fontos feladata volt az árvászeknek a hagyatéki eljárásokban is. Több esetben történt ezen területen összeütközés az igazságszolgáltatás és az árvászek között. A gyámhatóság hatásköre és az igazságszolgáltatás hatásköre a hagyatéki eljárás során nem került megfelelően elválasztásra,

amely Szabolcs megyében is problémákat okozott. Hiába született a kérdés tárgyában együttes bel- és igazságügyi rendelet, a problémára csak az 1877:XX. tc. tudott a későbbiekben megoldást találni.

Az árvászek ezen feladatok mellett az aktuális megyét érintő olyan tragikus eseményekkel is foglalkozott - kolera-járvány -, melynek hatására nagyszámú árván kellett hirtelen segíteni. A konkrét esetek bemutatásával arra igyekeztem rámutatni, hogy a megyei árvászek szervezete és munkájának megyei szabályozása megfelelt feladatai elvégzésének. Ami a vizsgált időszakban problémát jelentett, az a árvászeki ülhöki létszámlhiány volt, melynek oka az volt, hogy a megyei igazgatásnak az 1870: XLII. tc. alapján történő átszervezése során helytelenül ítélték meg a feladat nagyságát és az annak elvégzéséhez szükséges létszámot. A létszámbővítés elérése a megye és a központi kormányzat közötti többszöri kemény hangvételű levélváltás után oldódott csak meg.

5. **Az 1877:XX. tc. abból a szempontból indult ki, hogy a gyámügyekben úgy a községnek, mint a családnak is kellő befolyást kell biztosítani.** A törvénycikk az állannak, mint legfőbb joghatóságnak jogkörét, miniegy védőhatalmát az összes kiskorú és gondnokolt mindennemű gyámsági és gondnoksági ügyeire nézve megállapította, s a gyámságot és gondnokságot a hiányos vagy tökéletlen családpótló és kiegészítő szervévé tette.

A törvénycikk két részből áll. Az első rész a gyámságról és a gondnokságról, és az ehhez kapcsolódó jogintézmények szabályozásáról, míg a második rész a gyámhatóságokról és az ahhoz kapcsolódó jogintézmények szabályozásáról szól. A munkámban eltekintettem a törvénycikk pusztá ismertetésétől, s azon fejezeteket, illetve paragrafusokat elemeztem, amelyek viát váltottak ki a jogtudósok körében vagy esetleg más nézetek jelentek meg ezekkel kapcsolatban.

Az egyik legvitatottabb kérdés a kiskorúak jogainak, azaz cselekvőképességének időhatára, mivel ezt az 1877:XX. tc.-ken kívül más jogszabály is tartalmazza. Érdekes megállapítást tehettem ezen jogszabályok vizsgálata kapcsán, ugyanis kiválogatva a más jogterületek erre vonatkozó paragrafusait, megállapítottam, hogy ezek bemutatása nélkül nem kaphatunk volna hű képet erről a témáról ebben a korban.

A másik több oldalról vitatott téma az atyai hatalom kérdése. Míg régi jogunkban - pl.: Werbőczynél - az atyai hatalomban inkább a hatalmi jogkör emelkedik túlsúlyba, addig az 1877:XX.tc. humánusabb alakban szabályozta a kérdést, vagyis úgy, ahogy a mindkét fél érdekében helyesen értelmezett erkölcsi követelmények és a kor viszonyai igényelték.

Több jogtudós sérelmezte, hogy a tc. 43.§-a kizárta a nőket a gyámság és gondnokság viseléséből, a 94. §-a bevezette az "ingyenes gyermek-cselekdendenszer". A családtanács bevezetésének is volt egy "korlátja", csak olyan atya állíthatta fel végrendeleti úton, akinek az összes hagyatéka a tehnek levonásával a 100.000 forintot meghaladta.

Az árvasszékek szervezésével is többen foglalkoztak. A törvénycikk alapján a gyámhatóságot elsőfokon a törvényhatóságok és a rendezett tanácsú városok, kivételképpen a községek árvasszékeik által gyakorolták. Az árvasszék határozatai ellen a közigazgatási bizottsághoz, végső fokon a belügyminiszterhez lehetett fellebbezni. A közigazgatási bizottsághoz történő fellebbezés a legtöbb esetben eredménytelen maradt, mert ott a megyei árvasszék elnöke (aki a közigazgatási bizottságnak hivatalból tagja volt) referálta az ügyet, s ezért itt az első fokú határozatot általában jóváhagyták. A belügyminiszterhez való fellebbezés komoly dolog volt, itt viszont az ügyek torlódása folytán gyakran hónapokig tartó halasztás miatt a gyámolt kárt szenvedett.

A törvénycikk egyik leglátványosabb emlegetett része a gyámhatósági pénzkezelés. Több szabolcsi példával is igazoltam, hogy a folytonos sikkasztásoknak évek hosszú során át fel nem fedezése és az, hogy majdnem mindig a "véletlen" vezetett a sikkasztások nyomára, sürgősen igényelte egy reform bevezetését, melyet többen úgy találtak orvosolhatónak, ha az akkori gyámpénztári kezelés helyett a gyámoltak és a gondnokoltak pénzeit az állam adóhivatalaiban kezelnék.

Az árvasszékek törvényi szabályozását követően a belügyminiszter az 1877. évi 47046. számú rendeletével szabályozta az árvasszékek ügyrendjét. Ezzel fejeződött be az árvasszékek egységes központi szabályozásának menete.

6. Az 1877:XX.tc. 1878. január 15-én lépett hatályba. A tc. alkalmazása során - a vizsgált két évben 1880-ig - több felvetés jelezte, hogy számos paragrafus nem volt ártítható a gyakorlatba, azaz nem az elvárt eredményeket produkálta. Az egyik ilyen problémás szakasz az öröklési ügyek árvasszékek elé "terelése" volt. Ez nemcsak a közjegyzőkre jelentett csapást, hanem az államkincstárra is, de legnagyobb gond az árvákra és a távollévő örökösökre mérte. Itt visszatérő gond volt a közjegyzők munkájának a csökkenése, amely - több szerző szerint - a közigazgatási közvek oldalán jelentett többlet-tevékenységet és az ügyek elhúzódnását eredményezte.

További kérdéseket vetett fel a tc. életbelépése után is a hatáskörök tisztázása. A többség egyetértett azzal, hogy az árvák ügyeinek intézése a közigazgatás berkein belül lehet csak elképzelhető, míg a kisebbség a bírói hatalom hatásköréhez tartozónak ismerte el. Én a közigazgatáshoz tartozónak ítéltam meg a gyámügyi eljárás intézését, természetesen azzal a megszorítással, hogy megfelelő szakértelemmel és

létszámmal rendelkező ügyintézői gárda igénybevételevel lehet csak megvalósítható az ügyek gyors és pontos kezelése.

7. A létszámbeli problémák Szabolcs megyében is fő kérdést foglaltak el a tc. életbelépése után. A korábbi létszámmal a megújult feladatokat az árvászek nem volt képes ellátni. A fent már leírt többszöri felírat és leirat váltás a megye és a belügyminisztérium között csak 1879. májusban hozott olyan pozitív eredményt, mely szerint a belügyminiszter engedélyezte egy harmadik árvászeki ülnöki tisztség létesítését és egy napdjas személy alkalmazását az iktatói állásra.

Az árvászek terjedelmes munkát látott el, melyről pontos képet adnak az árvászeki elnöki jelentésekben szereplő adatok. A jelentések szerint 1872-ben 2961, 1873-ban 4035, 1874-ben 5562, 1875-ben 6129 árvagy volt a megyében. Ezen idő alatt az árvagyek száma megkétszereződött. Az ügyek számának emelkedő tendenciája 1877-ben megtört. Ennek okáról sem a jelentésekben, sem a közgyűlési jegyzőkönyvekben nem találtam adatot. Az árvászeki elnöki jelentések 1878-tól szinte negyedévenkénti rendszerességgel megtalálhatók. A jelentések ismét egy emelkedő tendenciát mutatnak, melyeket adatokkal pontosan alátámasztottam a dolgozatomban. Az árvászeki elnöki jelentésekben megállapítottam, hogy az árvászek munkája az 1877-XX. tc. életbelépése után folyamatosabbá vált. Alkalmazásával átláthatóbb lett az árvászeki munka, s ami még fontosabb, hogy országosan egységesült az eljárás. Ez lehetővé tette az árvászekek munkájának statisztikai mérését, jelentések készítését. E jelentésekben pedig lehetett következtetni a munka mennyiségére, az elmaradásokra, a hátralékokra, ezek ismeretében pedig lehetett intézkedni ezek megszüntetése végett. Az árvászeki dolgozók munkája mennyiségileg mérhetővé vált, és a hátralékokkal dolgozókat fegyelmi úton jobb munkára lehetett sarkallni.

8. Az értékezés bevezetőjében megfogalmaztam munkám célját és aktualizását. **Miert aktuális e téma?** Milyen fontosabb események és jogszabályváltozások vezettek el oda, hogy az árvászekek gondolata ismét napirenden legyen? Úgy érzem, hogy ugyan az erre adott válasz túlmutat az általam feldolgozott korszakon, de néhány mondatban akkor is érdemes felvilágítani az 1997. évi XXXI. tv-ig vezető eseményeket.

Az árvászekek az 1945 előtti időkhöz láttak el gyámhatósági feladatokat. A II. vh-t követően az 1952. évi IV. tv. a házasságról, a családról és a gyámságról szabályozta a gyámhatósági eljárást is. A gyámügyi tevékenység állami feladat volt, amit a tanácsrendszer megalakulása után első fokon a járási és városi tanácsok igazgatási osztályai láttak el, másodfokú gyámhatóság a megyei tanács igazgatási osztálya volt. A gyermekvédelmet és a gyámhatósági munkát szabályozó ötvenes évekbeli alapjogszabályokat a 70-es, 80-as és 90-es években többször és lényegesen módosították. Jelentős változást hozott 1984-ben a járási hivatalok megszűnése, amikor a gyámhatósági hatáskörök 70-80 %-ban a községi, nagyközségi gyámhatóságokhoz kerültek. 1987 július 1-vel ismét átrendezték a gyámhatósági hatásköröket, melynek következtében a községi gyámhatóságok hatásköre lényegesen leszűkült. Az új állami gondoskodási rendelkezéseket és a nagyobb fajsúlyú gyámügyeket ismét a városi gyámhatóságok hatáskörébe utalta a jogszabály. Ezt a jogszabályalkotók azzal indokolták, hogy a községi tanácsoknál nem volt felkészült apparátus a jogszabályok megfelelő szintű alkalmazására. Annak ellenére, hogy a községi tanácsok többségénél továbbra sem voltak biztosítva a gyámhatósági munka személyi feltételei, 1988. február 1-je és 1989. július 1-je között valamennyi helyi tanács szakszervezeti szerve teljes körű gyámhatósági feladatkört kapott. Az 1990-es jogszabály-módosítások és az 1991. évi XX. tv. az örökbefogadások és a segélyezés kivételével

valamennyi gyámhatósági feladatot a helyi polgármesteri hivatalok jegyzőinek a hatáskörébe adta. A másodfokú gyámhatósági feladatokat a közhatósági megbízott hivatala, illetve örökbefogadási ügyekben a Népjóléti Minisztérium látta el.

Mivel a gyámhatóságok munkája igen szerteágazó és nagy szakmai felkészültséget igénylő feladat volt, melynek személyi feltételei - különösen a kistéleptülséken - nem voltak meg, a Népjóléti Minisztérium 1990-től folyamatosan foglalkozott az 1950 előtt működött árvaszelékekhez hasonló gyámshelék, illetve gyámhivatalok létrehozásának a tervével. A cél az volt, hogy ezeket mint első fokú gyámhatóságokat városokban, a másodfokú hatóságokat pedig megyei szinten állítanának fel. Így jutottam el témám aktualitásához, vagyis vissza az 1877:XX tc-hez.

Az 1990-es években nagyon sokan foglalkoztak az árvaszelékek visszaállításának gondolatával. A hozzászólók a gyámhatóságok általam is legfontosabbnak ítélt feladataiból: a hatékony gyermek- és ifjúságvédelem megteremtéséből - indultak ki. Ezért a legtöbbek számára nem az volt az elsődleges kérdés, hogy az e feladatot ellátó hatóságot gyámhatóságnak vagy árvaszeléknek nevezzék, hanem az, hogy meg tud-e felelni feladatainak, képes-e hatékony gyermek- és ifjúságvédelem megvalósítására.

A gyermekvédelmi törvény 1997-ben létrejött. A ma embere - a gyakorlati tapasztalatok útján - ismét változtatást követel. A változások végrehajtásához pedig mindig oda kell nyúlunk, ahol már vannak régebbi tapasztalatok, jól bevált módszerek, ötletek. Hogy elértem-e célnak munkám megírásával, bátran állítatom, hogy igen. Hiszen az országos és különösen a Szabolcs megyei anyag feldolgozása lehetőséget teremt a továbbgondolkodásra és a régi tapasztalatokból merítve új ötletek megvalósítására.

III.

A KUTATÁS EREDMÉNYEINEK HASZNOSÍTÁSA

A kutatás eredményeinek hasznosításánál több elgondolás vezérelt. Mivel a téma a doktori-előtergemen előtt és alatt is foglalkoztatott, ezért már a dolgozat megírása előtt is publikáltam a kutatás egyes részleteit. A másik irányú elképzelésem az, hogy az értekezésemre alapozva tovább szeretnék haladni és a munkát folytatni. Feldolgozásra váró levéltári anyag és korabeli szerzők munkái is állnak rendelkezésemre.

Már hallgató koromban is foglalkoztam a gyermek és ifjúságvédelem kérdéskörén belül a gyámhatósági eljárással és annak történetével. (2. sz. publikáció), majd nemzetközi összehasonlítást is végeztem úgy, hogy természetesen a magyar gyámügy történetét is megvizsgáltam 1900-ig. (6. sz. publikáció). Több felkérést kaptam külföldi konferenciákra, ahol a hazai gyermekvédelemről, a fiatalok veszélyeztetettségéről tartottam előadást, sőt angol nyelvű publikációt is készítettem. Ezen belül is elmaradhatatlan téma volt a gyámügyi igazgatással kapcsolatos kérdéskör (7. publikáció).

A disszertáció konkrét elkészítése kapcsán a legfontosabbak az árvaszelékek története és jogi szabályozása kérdéskörben írt tanulmányok, mert itt már a részeredményekről is számot tudtam adni (10., 11., 14. publikáció).

Ezután került sor az értekezés végleges formájának az elkészítésére, amely nyilvánvalóan az eddig megvalósult eredmények lezárását jelenti. A továbbiakban azt szeretném összefoglalni, hogy az eddig megvalósult kutatásokra alapozva milyen további terveim vannak.

Eredetileg a dolgozatomat az 1900-as évekig szerettem volna megírni. A korlátozott keretek miatt (250 oldalas terjedelem) fejezeteket ki

kellett hagynom, át kellett dolgoznom. A levéltári anyag nagy mennyisége - ha a kutatásnál a teljes mintát fel akartam használni - csak 1880-ig adott lehetőséget arra, hogy párhuzamosan a megyei források mellett az országos folyamatokkal, cikkekkel, véleményekkel is foglalkozni tudjak.

Ezért fő célom, hogy az eddigi kutatásokra alapozva úgy készíthessek egy publikációt, hogy ne kelljen figyelemmel lenni a terjedelmi korlátozásokra és olyan formán jelenhessen meg munkám, hogy az általam fontosnak tartott minden elem benne lehessen.

A másik célom a nemzeti közí vonal szélesítése, gyámügyi eljárásunk összehasonlítása más államok gyámügyi eljárásával, hiszen a mások által alkalmazott rossz vagy jó szabályok, más országok gyakorlata, csak erősítetheti elkövetéseinket, tanulságul szolgálhat a jogszabályok módosításánál, esetleg újak megalkotásánál.

A harmadik célom Szabolcs megyének egy olyan átfogó értékelést a rendelkezésére bocsátani, amely a levéltári anyagok rendszerezésével, feldolgozásával egy tiszta képet adhat a korszak gyámügyi eljárásáról.

IV.

PUBLIKÁCIÓK

1. Bűnös esetek (Szabolcs-Szatmári Szemle Különszám 1991. 52-60. oldal)
2. A fiatalkori veszélyeztetettség alakulása és tendenciái 1981 és 1991 között a tanácsai, önkormányzati szervek gyakorlatában Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében (doktori dolgozat, Miskolci Egyetem, Jogi Kar 1992. 1-68. oldal)
3. A fiatalkori veszélyeztetettség jelenségei Szabolcs-Szatmár-Beregben (Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle 1993/3. 305-316. oldal)
4. A szerencsejáték szervezése és jogi szabályozása, Szórakozás, te Janus-arcú! (Magyar Tudományos Akadémia Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Testületének Közleményei 1993. 29-38. oldal)
5. Jogi Ismeretek III. Munkafüzet BGYTF Nyíregyháza, 1994. Lektorálta: Dr. Várnagy Marianne 1-83. oldal
6. A gyermekvédelem (árvaügy, szegényügy) nemzeti közí kialakulása és története a kezdetektől az 1900-as évekig, "Dúdólnak a hideg szelek" (Magyar Tudományos Akadémia Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Testületének Közleményei 1994. 199-220. oldal)

7. National Overview of Hungary, ICEA Europe Youth at Risk 1995. 71-83. oldal
8. Jogi ismeretek I. Munkafüzet BGYTF Nyíregyháza, 1993. második kiadás: 1996. Lektorálta: Dr. Várnagy Marianne 1-77. oldal
9. Jogi Ismeretek II. Munkafüzet BGYTF Nyíregyháza, 1993. második kiadás: 1997. Lektorálta: Dr. Várnagy Marianne 1-81. oldal
10. Az árvaszékek története és jogi szabályozása 1848-1870. (Miskolci Egyetem, Jogi Kar, Egyetemi Acta 1997. 89-98. oldal)
11. Az árvaszékek története és jogi szabályozása Szabolcs vármegyében 1848-1880. (MTA Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Testületének kiadványai Nyíregyháza 1997. 158. oldal)
12. Az emberi jogok magyarországi és nemzetközi vonatkozásainak összehasonlítása (Debreceni Akadémiai Bizottság 1999. A kiadvány készülőben.)
13. A diplomáciai képviselők tagjaival szembeni eljárások (KLTE ELSA Debrecen 1999. A kiadvány készülőben)
14. Az árvaszék eljárási szabályai és ügyrendje 1877-től a századfordulóig (MTA Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Testületének kiadványai Nyíregyháza 2000. 95-96. oldal)